

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ
TÜRKİYE TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

Cilt : 1

Sayı : 2

Yıl : 1992

İZMİR-1992

MİLLİ MÜCADELE'NİN BİR ÖNCÜSÜ: MUSTAFA NECATİ*

Zeki ARIKAN

Ortam

Mustafa Necati'nin doğup büyüdüğü İzmir, Milli Mücadele'nin kıt nit noktalarından biri olmuştur. 15 Mayıs 1919 felaketi Türklerin ulusal vicdanına yepyeni bir uyanışın kıvılcımlarını ateşlemiş ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki Türk Ordusu, 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'e girdiği zaman artık burası vatanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

İzmir herşeyden önce bir ticaret şehriydi. Buranın ticari önemi başta salnameler olmak üzere dönemin belli başlı kaynaklarında dile getirilir ve bununla ilgili sayılar verilirdi. Sözelimi 1325 (1909) yılında basılmış *Memalik-i Mahrusa-i Şahaneye Mahsus Mükemmel ve Mufassal Atlas*'ta¹ İzmir hakkında şu satırları okuyoruz: "230.000 nüfusu havi ve makarr-ı vilayet olup Memalik-i Osmaniye'nin Dersaadet'ten sonra ikinci şehridir... İzmir'in ticaret-i umumiyesi senevi 5.600.000 lira-yı Osmani raddelerinde olup, limanında Avrupa'nın meşhur seyr ü sefain kumpanyalarının acentaları bulunduğu gibi limana her gün pek çok sefain girip çıkmaktadır".

İzmir ticaretinden en büyük payı yabancılar ve onların aracısı durumunda bulunan gayrimüslimler alıyordu. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını İzmir'de geçirmiş olan Halit Ziya Uşaklıgil², çarpıcı bir dille bu gerçeği şöyle anlatmaktadır:

* Bu makale aynı başlık altında 3 Nisan 1990 tarihinde İzmir'de verilen bir konferansın genişletilmiş biçimidir. Bu çalışmamızda kullandığımız İzmir'e Doğru gazetesinin ilgili yerlerinin eşçekimlerinin sağlanmasına yardımcı olan Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na teşekkür ederim.

¹ Mehmet Nasrullah, Mehmet Rüşü, Mehmet Eşref, İstanbul, 1325, 56-57.

² *Kırk Yıl*, İstanbul, 1969, 138-139; Nardoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul, 1970, 79-92.

"İzmir'le alakası olan büyük bir Anadolu parçasının bütün elde ettikleri gelir, Yemiş Çarşısı'ndan başlayarak Gümrük yakınlarına kadar geniş bir alanı doldururdu ve bu alanın içinde dünyanın her tarafından akın etmiş çeşitli bayraklara bağlı yabancılarla yine dünyanın neresinden çıktıkları belli olmayan fakat öteden beri İzmir'de kurulu oldukları bilinen, ceplerinde çeşitli hatta birkaç tabiyet varakaları ile sanki Frenkler ve bunların arasında Rumlar, Ermeniler hele Musevilerden meydana gelmiş bir mahşer kaynaşırdu. Bir kovan ki arıları vızıldayarak her vakit toplanacak balları kursaklarından taşıyacak kadar emerek sonu gelmeyen bir çalışma içinde dönerdi. Sonra şurada burada tek tük Türk mağazaları vardı. Buralarda misafirlerine bol bol kahve ve çay ikram eden, işlerinin bütün hareket ve uğraşma güçlerini gerektiren kısımlarını yanlarında çalışan yine çeşitli milletlerden gençlere bırakmış 'Efendiler' vardı.

Anadolu'nun en zengin kaynağından İzmir'e kadar gelen mahsul her tarafı delik deşik, çürük çatlak bir su borusu gibiydi ki yolu üzerinde sıza sıza sonunda varacağı yere bir sicim kalınlığında varmış bulunurdu. Bu sicim de yabancıların cebinde gittikçe kabaran bir yumak meydana getirirdi. Ziraat Bankası ne yapardı? Onu anlamak için vilayetin resmi gazetesini baştan başa dolduran satılığa çıkarılmış tarlaların ilanlarını görmek yeterdi..."

Vilayetin Türk köylüsü hemen hemen her yerde faizcinin, selemcinin, tefecinin, mürabahacının ve rum bakkallarının insafına terk edilmişti. Kâmil Paşa'nın Aydın Valiliği sırasında (1895-1907), köylülerin kendi aralarında birleşerek birer kooperatif kurmaları ve bu ekonomik bağımlılığı parçalamaları yolundaki çabaları ve bu çabaları destekleyen Ahenk gazetesinin öncülüğü de bir sonuç vermedi³. Sözün kısası imparatorluğun bu en zengin vilayetinde Türk nüfusu fakirlik, sefillik ve eğitimsizlik içinde yüzüyordu. Bezmi Nusret Kaygusuz⁴, o tarihlerde daha doğrusu XX.Yüzyılın başlarında İzmir Türklüğü'nün içinde bulunduğu durumu şöyle dile getirmektedir:

³ Ziya Somar, *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir*, İzmir, 1944, 113-124; Zeki Arıkan, "İzmir'de İlk Kooperatifleşme Çabaları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV (1989), 31-42.

⁴ Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955, 16.

"Türklüğün düştüğü dereceyi acz ve sefaleti düşündükçe içim sızlıyordu. Şimdiki gençler o zamanki halimizi tahayyül dahi edemezler. İzmir, adeta bir rum ve ecnebi şehri idi. Herşey onların elinde bulunuyordu. Onlar bizim memleketimizde hür ve mesut refah ve saadet içinde yaşırdı. Biz kendi vatanımızda esir ve muztarip olarak yaşıyorduk. Onların evlerinde piyanolar çalınır, kanaryalar öterdi. Bizim fakirhanelerimiz hergün ah ve figan ile dolardı".

1912 yılında Türkiye'de⁵ "İzmir ve Türkler" başlığını taşıyan imzasız bir yazı çıkmıştı. Ziya Somar⁶ bu yazının Türkçü Necip tarafından yazıldığını belirtmektedir. Bu yazı, Frenk mahallesi ile Türklerin yaşadığı barakalara benzeyen evlerle dolu mahalleler arasındaki dengesizliği açıkladıktan sonra şöyle devam etmektedir:

"Şu acele bakıştan anlaşılır ki İzmir'in bir kısmı zengin ve müterakki, mühim bir kısmı ise fakir ve ıslaha muhtaçtır... İzmir, ticaret şehridir. Maateessüf sair yerlerimizde olduğu gibi bu kadar mühim bir serveti ecnebler yutuyor. Bu yutma ameliyesinde Rumlar, Yahudiler de lokmalarını alıyorlar. Fakat en büyük parçalar, harice akıyor... Türkler şehirlerinin ticaretinden tamamiyle binasıptirler. Çünkü hepsi memur, katip efendi ve işçidir. İşsizler, her sene bir iki ay Aydın vilayetinin ruhunu teşkil eden incir mahsulünde iş bulmasalar, bilmem ki bu biçareler ne yapacak?..."

Yarım milyona karib bir nüfusu besleyen bu azim şehrin medeni köyleri de var. Karşıyaka, Bornova, Buca... Baraları Tathisu Frenkle-riyle dolmuştur ve terakki etmiştir...

Türklük burada tembel bir hayat içinde yüzüyor. İnsan, yollarda dağınık, perişan duran yüzbinlerce saf hamalları, işsiz sağlam vücutlu Türkleri gördükçe ağlayacağı geliyor. Çünkü İzmir gibi bir şehrin Türkleri bu halde ise Anadoludakiler kimbilir ne haldedir?.."

İzmir'in kordonboyu, ticari kuruluşlar, bankalar, acentalar, kahvehaneler, kulüpler, birahaneler ve sinemalarla dolu idi. Kordon'un hemen arkasında bütün Frenk zenginlerinin "mükellef ve muhteşem kaşaneleri" uzayıp gidiyordu. Buradaki hamalların çoğu Türktü. Ancak İzmir'de yaşayan diğer Türklerin buraya girmesi, burada gezmesi

⁵ 1 (1327-1328), 209-211.

⁶ "İşgale Doğru İzmir'de Kültür", *Edebiyat Dostları*, 1/1 (1987), 12-14.

pek olağan değildi. Nitekim aynı tarihlerde Anadolu Gazetesi'nin sahip ve başyazarı Haydar Rüştü'nün eşyle birlikte bir fayton içinde Kordon'da görünmesi bir 'medenî cesaret' örneği sayılacak kadar önemli bir olaydı⁷.

İzmir ve Batı Anadolu'nun bütün zenginliğini tüketen, bütün nimetlerinden yararlananlar bu şehirde kültürel bir üstünlük kurmakta da gecikmediler. Açıkça belirtmek gerekir ki Türkler uzun süre bu kültürel üstünlüğe karşı koyabilecek ve onunla rekabet edebilecek bir durumda değillerdi⁸. Yabancı ve yerli azınlıkların matbaaları, gazeteleri, okulları bu üstünlüğün belli başlı araçları olmuştur. XIX.yüzyılın ortalarından 1928 yılına, daha doğrusu harf devrimine kadar İzmir'de basılan Türkçe kitapların sayısı ancak 500 dolaylarında bulunmaktadır⁹. 1870'li yıllarda çıkan Devir ve İntibah gazeteleri de ne yazık ki uzun ömürlü olmamıştır.

Halit ziya, İzmir'deki yabancı okulların durumunu canlı bir tablo halinde çizdikten sonra şunları yazmaktadır¹⁰:

"Bu çeşitli milletlerin mekteplerinden her yıl lise 'ahsili: 'n derecelerini aştıktan sonra İzmir'in çalışma yerlerine atılan yüzlerce genç vardı. Bir yandan bankalara, ticaret evlerinde, ailelerinin işlerinde hayat savaşı için ellerinde olan silahları denerken bir yandan da deneme devresini geçirenler bu şehrin gürültülü ticaret alemini başka bir taraftan giriş imkanı bırakmayan çelik bir ağ gibi örerdiler... Herşeyden önce pratik hayat için ne lazımsa onu öğrenmişlerdi: Birkaç dili söylerler, yazarlardı. Yalnız bir şey bilmezlerdi: Türkçe..."

Ya Türk çocuklarının, gençlerinin durumu? Halit Ziya'ya kulak verelim:

"Bu bilgi müesseselerine karşılık işte Türklerin erkek çocukları için her sınıfı bir hocaya verilmiş, aralarında Türkçe için bütün sınıflara ders veren bir muallimle bütün talebesi ancak yüze varan ve son sınıftan senede nihayet sekiz on gence diploma veren bir rüştiyesi vardı¹¹..."

⁷ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Haz. Zeki Arıkan), TTK. yay.; Ankara, 1991, s.1

⁸ Ziya Somar, *Yakın Çağlar...*, IV.

⁹ Erkan Serçe, *İzmir'de Kitapçılık* (Başlangıçtan Harf Devrimine), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1990 (basılmamış).

¹⁰ *Kırk Yıl*, 83-84.

¹¹ *Kırk Yıl*, 84.

İzmir'in üzerine çöken bu sisli havayı dağıtmak için birkaç zeka kendi varlıklarının bağımsızlık duygusuyla yola çıkarak bir uyanış hareketinin öncüsü oldular. Bu gençler Ziya Somar'ın anlatımıyla: "Avrupa tesiri, İzmir'de olduğu sürülecek malların açık ve kolay bir pazarı olmaktan, işte bu birkaç zekanın kuvvetiyle kurtuluyor ve bu pazar yerinde, bir şehrin düşünen, isteyen, yaratan, yapan has dehası yükseliyordu¹². Halit Ziya, Tevfik Nezzat gibi gençlerin öncülüğünü yaptığı bu hareketin özü, bir pazar yerini, bir liman şehrini bir "vatan" parçası haline getirmektir¹³.

İzmir'deki Türk unsurunun sosyal, ekonomik ve kültürel uyanışı yönünden İkinci Meşrutiyet'in özel bir yeri vardır. Basında bir canlanma gündeme gelmiştir. Ahenk ve Hizmet'in yanında Köylü, İttihat gibi gazeteler yayına girer. Eğitimin önemi kavranmış, bir çok özel Türk okulu açılmıştır¹⁴. İzmir'in kültürel varlığını ve birikimini biraraya toplamak ve gelecek kuşaklara aktarmak için 1913 yılında "milli" sıfatını taşıyan bir kütüphane kurulmuştur. Türk sermayesi şehrin ekonomik ve ticari yapısında belirli bir rol oynamaya başlamıştır. Kooperatifleşme alanında emekleme görülmektedir¹⁵. İttihat ve Terakki ile bunun yan kuruluşları İzmir'in siyasal yaşamına bir canlılık getirmiştir. Ancak bütün bu alanlarda atılan adımlar yeterli olmamış. Birinci Dünya Savaşı ve işgalle başlayan acı günler İzmir'in üzerine bir karabasan gibi çökmüş ve o güne kadar elde edilen olumlu sonuçlara ağır bir darbe vurmuştur. İşte Necati böyle bir ortamda doğdu.

Mustafa Necati'nin İlk Yılları

Mustafa Necati İzmir'de 1894 yılında Eşrefpaşa'da iki katlı bahçeli, teraslı genişçe bir evde doğdu. Babası Darendeli Hacı Hüseyin Paşa'nın torunlarından Abdullah Faik Bey'in oğlu Halit Bey'dir¹⁶. Halide

¹² Ziya Somar, *Bir Adamın ve Bir Şehrin Tarihi Tevfik Nezzat, İzmir'in İlk Fikir ve Hürriyet Kurbanı*, İzmir, 1948, 6.

¹³ Ziya Somar, *Tevfik Nezzat*, 8.

¹⁴ Mehmet Uysal, *II.Meşrutiyetten Cumhuriyete Kadar İzmir'de Özel Türk Okulları*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, 1990 (basılmamış).

¹⁵ Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat"*, Ankara, 1982, 211-232.

¹⁶ Ahmet Önder, *Mustafa Necati Bey ve İstiklal Mücadelesi Hatıraları*, Ankara, 1953, 5; Hüseyin Ragıp Uğural, "Mustafa Necati'nin Ecdadı ve Kimliği", *Mustafa Necati Sempozyumu*, (9-11 Mayıs 1991 Kastamonu), Ankara, 1991, 184-187. Necati'nin babası Halit Bey, 1892 yılında İzmir'e gelmiş ve orada mülkiyenin ilk mezunlarından Elbistanlı Mustafa Necati Efendi'nin kızı Naciye Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten 1894 yılında Mustafa Necati dünyaya gelmiş, dedesi Necati Efendi torununun doğumundan iki-üç ay önce öldüğünden kendisine onun adı verilmiştir. Halit Bey'in Mustafa Necati'den başka Fuat ve Hüsnü adlı iki oğluyla Adviye adında bir kızı vardı. 12 Mart 1926 tarihinde İzmir'de ölen Halit Bey'in ailesi hakkında ayrıntılı bilgiler için bk. *Yeni Gün*, 14 Mart 1926.

Nusret Zorlutuna, çocukluğunda ziyaret ettiği ve evinde tam dokuz ay kaldığı Halit Bey, amcası ve onun ailesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Zorlutuna'nın bu unutulmaz anıları arasında Necati'nin çocukluğuna ilişkin çarpıcı birkaç sahne ilgilimizi çekmekten geri kalmıyor:

"Ben تنها, sade, sessiz bir hayata alıştım. Kaldı ki ağabeyler biri on, biri onüç yaşında hareketli çocuklardı, kız kardeşleri de onlara uymuştu. Gürültülü erkek oyunları oynarlar, benim de bu oyunlara katılmamı isterlerdi. Ben onlara ayak uyduramazdım. Rahmetli Necati ağabeyim 'nazlı bebek' derdi, galiba için için kızardı. Çünkü bir fırsatını buldu mu beni hırpalamaktan geri kalmazdı. Mesela top gibi havaya atar, tutar, ben feryadı basınca da bırakır kaçardı¹⁷..."

Necati, ilköğrenimini Burhanü'l maarifte tamamlayarak İzmir idadisine yazıldı. Necati'nin İzmir idadisindeki öğrencilik yıllarına ilişkin en dikkate değer bilgileri bize, onun yakın arkadaşı Mahmut Esat (Çınar) vermektedir¹⁸:

" Onu yirmi sene evvel İzmir idadisinde tanıdım... O son sınıftaydı. Eşrefpaşa'da oturuyorlardı. Mahalle arkadaşlarıyla adeta bir fırka yapmıştı.

Trampet çalıp ta teneffüse çıktıklarında bir araya toplanırlar, mektebi gürültüye boğarlardı. Galiba bir de marşları vardı. Eşrefpaşalıyız, asarız, keseriz mealinde birşeydi.

Hep bir ağızdan söylerler, herkesi kendileriyle meşgul ederlerdi. Necati bu fırkanın başıydı. Durup dinlenmesini bilmeyen, ele avuca sığmayan bir baş.

Biz daha küçükler onu karşıdan hayran hayran seyrederdik, sınıfa giderken ya arkasındaki arkadaşlarına takılır, ya karşıdaki postanın içinde biriyle alay eder ve yahut da merdiven başında bekleyen mübasırla zevklenirdi.

O kadar canlı o kadar kanlıydı. Necati'yi böyle bir hava içinde tanıdım".

¹⁷ Halide Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı*, Ankara, 1978, 14-15. Halide Nusret dünyaya geldiği zaman Necati yedi-sekiz yaşlarında, zeki, akıllı, güzel bir ilkokul öğrencisi imiş. Halit Nusret'in doğum müjdesi İzmir'e ulaşınca Mustafa Necati'yle sözü kesilmiş. Bu "beşik kertmesinden" anne ve babalardan başka kimsenin haberi yoktu. Nitekim Halide Nusret, 1907 yılında İzmir'e gidip Necatilerde kaldığı zaman bunu bilmiyordu. Ancak bu sözleşme hiçbir zaman evliliğe dönüşmedi (ayn. esr., 129-131).

¹⁸ M. Esat, "Sevgili Necati", *Fikirler*, 11/31 (10 Ocak 1929), 32-33.

Mustafa Necati, İzmir idadisini bitirdikten sonra İstanbul Hukuk Mektebi'nde okudu. Buradan mezun olduktan sonra yeniden İzmir'e döndü. Necati burada dava vekili¹⁹ ve öğretmen olarak çalışmaya başladı. Kız Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yapmış. Şark İdadisi adı altında açılan özel okulun müdürlüğünü üstlenmiştir. Necati İzmir'de bir eğitici olarak bir hukuk adamı olarak ulusal bir bilincin doğmasında ve kökleşmesinde oldukça önemli bir rol oynadı. Balkan Savaşı'ndan sonra konferanslar vermek üzere İzmir'e gelen Ağaoglu Ahmet, Hamdullah Suphi gibi ünlülerin arasında bulunan Fuat Köprülü, onun kişiliğinde burada ulusal bilinci oldukça yüksek bir gençlik bulduğunu dile getirmektedir^{19a}:

"Ben İzmir'e ilk defa gidiyorum; arkadaşlar arasında da evvelce İzmir'e gitmiş kimse yoktu. Canlı, hareketli, misafirperver İzmir gençliğinin bize karşı ne samimi, ne parlak tezahürlerde bulunacağını itiraf edeyim ki tahmin edemiyorduk. Daha limana girmeden evvel İzmir gençliği namına hususi bir istimpotla bizi istikbale gelen heyet, ne samimi, ne candan bir muhitte bulunduğumuzu bize anlattı... İzmir'de bir haftadan fazla süren bu misafirlüğümüzde, hepimiz ayrı ayrı konferanslar verdik; yazılar yazdık; oradaki canlı, ateşli mefkure arkadaşlarıyla düşünüp kalktık; "milli şuur"un İzmir gençliğinde kuvvetle inkişafına şahit olduk; kalplerimiz istikbal için büyük ümitlerle doldu".

Mütareke ve Mustafa Necati

Mondros Mütarekesinin imzalanması İzmir'de önce umutla karşılandı. Çünkü dört yıldan beri süren savaş bitmişti. Fakat bu umudun yerini giderek karamsar bir havaya bıraktığı görülmektedir. Mütareke hükümleri açıkça çiğneniyor, İzmir'in üzerinde kara bulutlar

¹⁹ Necati'nin diğer alanlarda olduğu gibi avukatlığı da başarılarla doludur. Bunlardan bir tanesini burada Çiftçi Necati'nin kaleminden olduğu gibi veriyoruz: "Bugünlerde (mütareke) tanıdığım Torbalı köylüleri bana gelmişlerdi. Torbalı'da Tepeköy Çiftlikat-ı Humayunu diye büyük bir arazi vardı. (Bu arazi geçen sene Cumhuriyetin lütfu olarak köylüye verilmiştir). Resmen çiftlik hazine-i hassanıdır. Fakat köylülerindi. Köylüler körükârüne şehzadegan efendilerin haraçgüzarıydılar. Beni buldular. Bu çiftliği şehzadegan hazeratı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın aza-yı nafizesine kiraya vermişler. Bunlar da köylünün başına bela olmuşlardı. Necati onlarla temas etti. Köylülerin huku-kunu meccanen müdafaayı deruhde etmişti. Bu hususta koca Hürriyet ve İtilaf Fırkası bir Necati'ye ram olmuştu" ("Sen de bu bohça'nın içindesin", *Fikirler*, 11/31 (1929), 32).

^{19a} "Necati'ye Bazı Hatıralar", *Hayat*, V/111 (1929), 6-7.

dolaşüyor, şehirdeki gayrimüslim azınlıklar sonu gelmez taşkınlıklar yapıyorlardı. Böyle bir ortamda Necati gençleri uyarıyor. İtilaf Devletlerinin işlerine son verdiği Aydın-Kasaba demiryolları işçilerinin haklarını savunuyor, savaştan dönen işsiz güçsüz yedeksubayların sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arıyor, yaklaşan tehlike karşısında hemşerilerini dirençli olmaya çağırıyordu. Dört yıl süren savaşın getirdiği acılar, açtığı yaralar, sıkıntılar onun güçlü kaleminde en anlamlı ifadesini buluyordu. Mütarekeden bir süre sonra çıkan bir yazısında Necati şöyle diyordu:

"Harp birçok facialar, sefaletler bırakarak tarihe intikal ettiği şu günlerde, saadet ümidi dilenen çehrelerde yine elemün siyah izlerini yaşıyor. Her masumun yaralanan kalbinden kan yine bütün kuvvetiyle akıyor, her zavallının zehirlenen mevcudiyetinden her gün yine birisi kopuyor. Ne garip cilve-i tali, ne kanlı mukadderat-ı tarihiyemiz var²⁰..."

Bu karanlık tablo karşısında "Bu memleket bizim, toprak ve deniz bizim ve onun üzerindeki hakimiyet-i tarihiye ve hukukiye sabit iken..." İhmal ve kayıtsızlıktan yakınıyor ve şöyle diyordu:

"Geliniz bu memleketin namus ve milli hukuku ile oynayanlara karşı diyelim ki biz varız. Bu memleket bizimdir. Bu halk bizimdir... Türk saltanası bu memlekette ebediyen devam edecektir..."

Necati, birkaç gün sonra çıkan ve Gençlere Hitap başlığını taşıyan bir yazısında da insanlığın yeni bir döneme girdiği şu sırada Türk gençlerini yeni görevlerin beklediğini anımsatıyor ve onları şöyle uyarıyordu:

"Gençler; saltanat uful eder, hakimiyetler ölür fakat millet ölmez, milliyet boğulmaz. Bilhassa tarihin şanlı sahifelerini işgal eden, bütün cihan sahasında at oynatan bir kavim hiç bir vakit hayattan mahrum edilemez. Bütün beşeriyetin topları ve tüfenkleri başımızda patlasa, bütün hakimiyetlerin mağrur sadaları kulaklarımızı doldursa yine ürkemeyelim²¹".

Böyle bir umut içinde bulunan Necati, 'azim ve inancımızdan' doğacak gücümüzün yarınki aydınlığımızı, mutluluğumuzu yaratacağını da gençlere müjdeliyordu.

²⁰ "Milli Vazifeler(3)", *Ahenk*, 29 Teşrinisani 1334.

²¹ "Milli Vazifeler(4), Bir Hitap Gençlere", *Ahenk*, 4 Kanunievvel 1334.

Mustafa Necati, mütarekede İzmir'de geniş bir örgütlenmenin öncülerinden biridir. Mütarekede İzmir'de kurulan bir takım derneklerin ya kurucusu olmuş ya da bunların oluşumunu desteklemiştir. Gerçekten mütarekeden işgale kadar geçen dönemde İzmir'de pek çok derneğin kurulduğunu ve geniş bir örgütlenmenin gündeme geldiği gözden kaçmamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki bu meslek kuruluşlarının amacı, yaklaşan tehlike karşısında bir birlik oluşturmaktır. Bunlardan bir iki örnek verelim.

Savaşın bitiminden sonra terhis edilen yedeksubayların aralarında birlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla kurdukları İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti bu doğrultuda örgütlenmenin ilk örneği olmuştur. Çok geçmeden Bursa'da da yedeksubaylar arasında, İzmir'in İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti tüzüğü esas alınarak bir yardımlaşma kurumu oluşturulmuştur.

Mütarekede İzmir'e gelen ve bütün işgal süresince burada kalan, Yunan basın kaleminde müdür ve sansür memuru olarak görev yapan Mihail Rodas, İzmir ve çevresindeki yedeksubayların Vali Nurettin Paşa tarafından örgütlendiğini yazmaktadır²². Fakat bize göre bu örgütlenmenin fikir babası Mustafa Necati'dir. Mustafa Necati; işinden gücünden, okulundan, fabrikasından koparılıp cepheye götürülen bu gençlerimizin, savaşın bitiminde, yorulan dimağ ve vücutlarıyla içimizde dalgın ve ümitsiz dolaştıklarını dile getiriyor, bunların durumlarına bir çare bulmanın ulusal bir görev olduğunu savunuyordu. Necati, İhtiyat Zabitanı Himaye Yurdu adıyla bir dernek kurulmasını öneriyor, bütün kurum ve kuruluşları bu konuda yardıma çağırıyordu. Ona göre, bu yedeksubayların bir ikisini şuraya buraya yerleştirmek kesin bir çözüm değildi. Çözüm köklü olmalı ve onların asıl mesleklerine dönüşü sağlanmalı, yarım kalan öğrenimlerini tamamlamaları için gereken koşullar hazırlanmalıydı²³. İşte onun kurulmasını önerdiği dernek bunu yapacaktı. Bu konudaki yazısının yayımlanmasının üzerinden bir ay bile geçmeden İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti'nin kurulması, Mustafa Necati'nin uyarı ve girişimlerinin etkisini açıkça göstermektedir. Bu derneğe bağlı yedeksubaylar, ünlü Maşatlık toplantısında büyük bir rol oynadıkları gibi Batı Anadolu'da Kuvay-i Milliye'nin örgütlenmesinde de oldukça etkili oldular²⁴.

²² "Genç Zabitler", *Ahenk*, 23 Kanunievvel 1334.

²³ "Genç Zabitler", *Ahenk*, 23 Kanunievvel 1334.

²⁴ Kazım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922*, I, Ankara, 1985, 9.

Necati'nin İzmir'de kurulmasına öncülük ettiği ve hatta hukuk danışmanlığını üstlendiği bir başka dernek te İzmir Demiryolları İslam Memuriyetini Teavün Cemiyeti'dir. Mütareke imzalandıktan sonra, İzmir-Kasaba, İzmir-Aydın demiryollarında ve körfez vapurlarında çalışan yüzlerce Türk işçi ve memurun görevlerine haksız yere son verilmişti. Bunların kendi aralarında bir birlik oluşturup, haklarını aramalarında Necati oldukça büyük bir rol oynadı. Bu cemiyetin 19 Mart 1919 tarihli Köylü Gazetesi'nde yayınlanan ve Mustafa Necati tarafından kaleme alındığına şüphe bulunmayan bir Muhtıra'sı, İtilaf Devletleri'nin müdahalesine karşı yürekli bir çıkışın ilginç belgesidir²⁵. Bu muhtırada, devletin savaş çıkmasından ötürü demiryollarına el koymak zorunda kaldığı belirtiliyor, burada çalışan Türk işçi ve memurlarının dört yıl boyunca diğer unsurlara zarar vermeksizin olağanüstü bir çabayla görevlerini yerine getirdikleri açıklanıyordu. Bu bakımdan bu işçi ve memurların, demiryollarına el koyan İtilaf Devletleri tarafından ödüllendirilmeleri gerektiği halde işlerine son verilmiş olmaları açıkça kınanıyordu: "Bu sebeple her türlü uhud hilafına olarak bu memleketin yerli ahalisini teşkil eyleyen Türk gençlerinin işten çıkarılması" ve onların kazanılmış haklarının çiğnenmesi eleştiriliyordu. Bu belge, emperyalist güçlere karşı yürekli bir çıkışın ifadesidir.

Necati, böylece bir yandan çeşitli derneklerin kuruluşuna öncülük ederken diğer meslek sahiplerinin örgütlenmelerini de alkışlıyor, destekliyordu. Nitekim İzmir'deki doktorlarımızın kendi aralarında birleşip bir dernek kurmalarını Necati şöyle değerlendiriyordu²⁶:

²⁵ Zeki Arıkan, "İzmir-Kasaba-Aydın Demiryolları Çalışanlarının Bir Muhtırası", *Tarih ve Toplum*, 49, (1988), 52-56. O tarihte İstanbul'da yayınlanmakta olan *Memleket* gazetesi de bu muhtırayı olduğu gibi vermiş ve basına şu açıklamayı koymuştur (15 Mart 1335): "Haksız Yere İşten Çıkarılan İzmir Şimendiferleri Müstahdemini Düvel-i Mütelifi Askeri Murakabe Heyetinden Hakaniyet İstiyorlar."

İzmir Demiryollarında çalışan ve adetleri (3000)'e baliğ olan İslam memurlarının bilascbeb açığa çıkarılarak sefil bırakılmaları bütün Türklerin kalbini cerihadar edecek bir meseledir. Harp zamanında mafevkalbeşer gayretlerle vazifelerini ifa eden İslam Memurların bu elim neticeye giriftar olmaları için hiçbir sebep yoktu. İzmir'de İslam Memurları Teavün Cemiyeti tarafından Düvel-i Mütelifi Askeri Murakabe Heyeti'ne bir muhtıra verilerek maruz kaldıkları haksızlık ariz ve amik izah edilmiş ve harp esnasında anasır-ı gayrimüslimeye mensup şimendifer müstahdimine Hükümet-i Osmaniye tarafından ilişilmediğine işaret edilerek adalet talep edilmiştir. Mezkur cemiyet haklarının müdafaası için icap eden teşebbüsatta bulunmak üzere İstanbul'a bir murahhas gönderilmiştir. Bu muhtıra suretini derç ediyoruz".

²⁶ "Himaye-i Eftal Cemiyeti Münasebetiyle", *Ahenk*, 12 Şubat 1335.

"Bu mesleki cemiyet öyle görülüyor ki memleketimizi yıkan hastalıklarla mübarezeyle başlayacak ve harbin en şedit günlerinde ateş ve ölüm içinde vazifelerini yapan genç doktorlarımız büyük bir aşkla memleketin geri kalan evlatlarının hayatını kurtarmak için gayret ve himmet gösterecekler, bu suretle memlekette bir faaliyet uyanacak, milli mevcudiyetimiz kuvvetlenecektir".

Kalpleri vatan aşkıyla milliyet aşkıyla çarpan hassas ve nezih kadınlarımızın öncülüğünde böyle bir Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulmasını da Necati yürekten alkışlıyordu²⁷.

Mustafa Necati, İzmir Türk Ocağı'nın etkin bir üyesi idi. Bu ocak, gittikçe yaklaşmakta olan tehlikeye karşı koymak için büyük bir çaba gösteriyor, terhis edilmiş yedeksubaylarla ve işlerinden kovulmuş demiryolu işçi ve memurlarıyla da yakın bir iletişim kurmuş bulunuyordu. Yapılan çalışmalar bir uyarı niteliğinde idi. Muhtıralar yazılıyor, Anadolu'nun Türklüğünü kanıtlamaya çalışan yazılar yayımlanıyor ve toplantılar yapılıyordu. Necati'nin yakın arkadaşı Haydar Rüştü (Öktem)'nün yazdığına göre, işgalden onbeş-yirmi gün önce yapılan bir toplantıda Necati, ilk kez silahlı bir direnmenin (Mukavemet-i müsellağa) zorunlu olduğu üzerinde durmuştur. Haydar Rüştü'nün bildirdiğine göre: Bu ateşli genç diyordu ki²⁸:

"Tehlike yaklaştı. Rumlar harıl harıl silahlanıyor ve bir şeyler bekliyorlar. Biz ise kalemle, muhtıra ve nutuklarla nümayiş ve alayışla iş görmeğe çalışıyoruz. Bu doğru değildir. Her ihtimale karşı bütün Türklüğün silahlanması icap eder. Ona göre teşkilat yapmalıyız".

Bu öneri toplantıdaki bazı üyeleri ürkütmüş, lehinde ve aleyhinde sözler söylenmiş. Necati de önerisinin oybirliği ile kabul edilemeyeceğini sezdiği için Türk Ocağı yönetim kurulu üyeliğinden çekilmiştir.

Bu son derece nazik günlerde bile Necati, İzmir'in kültürel varlığına katkıda bulunmaktan geri kalmıyordu. Tamamen edebi ve bilimsel nitelikte olan, İzmir'in genç şair ve yazarlarını bir araya toplayan Yeni İzmir dergisini bu bağlamda değerlendirmek gerekir. O günlerde

²⁷ Göst. yer.

²⁸ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, s.63.

tamamen Türk hak ve çıkarlarını savunan fakat işgalden sonra hiyanet yoluna sapacak olan Köylü Gazetesi Yeni İzmir'in çıkışını kamuoyuna şöyle duyuruyordu²⁹:

"YENİ İZMİR: adıyla çıkan ilmi ve edebi risalenin birinci sayısı dün pek güzel yazılar, yüksek duygularla dolu olduğu halde çıkmıştır. Yazan ve çıkararları kutlar ve bütün okuyucularımıza içten ve gönülden öğütleriz".

İşgalden bir gün önce Anadolu matbaasında basılıp dağıtılan ve Redd-i İlhak Cemiyeti imzasını taşıyan ünlü bildiri de Necati ve arkadaşları tarafından kaleme alınmıştır. 14 Mayıs akşamı Maşatlık toplantısını Mustafa Necati, Haydar Rüştü ile birlikte yüksekçe bir kaya parçasını üzerinden izlediler. Haydar Rüştü anılarında o günkü duygularını şöyle dile getiriyor³⁰:

"Biz iki arkadaş melal ve sükuti içinde inleyen bu sesleri, çırpınan bu halkı, kanlı ve maceralı bir sabaha doğru ilerleyen karanlık ve kabuslu bir geceyi temaşa eyledik. Bahribaba'daki kalabalık azalınca yanan ateşler kalplerdeki ümidleri gibi sönmeye zeval bulmaya yüz tutunca, bağrısan çağrısan halkın, gümbürdeyen davulların sesleri sükuna münkalip olupca biz de oturduğumuz kayadan kalkıp yavaş yavaş Necati'nin yukarı mahallede bütün İzmir Körfezi'ne hakim olan evine doğru yürümeye başladık".

Mustafa Necati'nin Milli Mücadeleye Katılması

Mustafa Necati, İzmir'in işgaline tanık oldu. Haydar Rüştü ile birlikte saklandıkları evlerinin çevresinin Yunan askeri tarafından tutulduğunu gördü. İşgalin ancak beşinci günü İzmir'den kaçabildi. İşgal günü Necati'nin Yunanlılar tarafından yakalanıp öldürüldüğü, parça parça edildiği, yazıhanesinin ateşe verildiği, babasının hapse atıldığı söylentileri İstanbul'a kadar yayıldı. Necati öldürülmemiş fakat yazıhanesi alt-üst edilmişti. O günleri yaşayan Halide Nusret, bize şunları aktarıyor³¹.

²⁹ Köylü, 12 Nisan 1335.

³⁰ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, s.76.

³¹ *Bir Devrin Romani*, 126-127.

"Güzel İzmir'in işgali bizi hem milli, hem ailevi iki yönden vurmuştu. Halit Bey amcalar İzmirdeydiler. Necati Ağabeyim, Cumhuriyet Devri'nin Maarif Vekili iken vefat eden Mustafa Necati, koyu bir milliyetçi idi. İzmir'de avukatlık yapıyor, durmadan düşman aleyhine, Yunanlılar aleyhine neşriyatta bulunuyordu. Şimdi kendilerinden hiçbir haber alamıyorduk. Yalnız kulağımıza bazı korkunç rivayetler geliyordu: Necati ağabeyimi Yunanlılar yakalayıp öldürmüşler; parça parça etmişler, yazıhanesini ateşe vermişler, ihtiyar amcamı hapse atmışlar". Bu söylentilerin insanı şaşkına çevirdiği sırada zil çalmış ve Halide Nusret'in annesi:

- Necatim sen sağmıydın? ALLAH'a şükürler olsun! diye ağlayarak onu karşılamıştı. Necati ise kurtuluşunu şöyle anlatıyordu:

- Yengeciğim, sahiden bir mucize eseri olarak sağ bulunuyorum. Yunanlılar beni bucak bucak arıyorlardı. Yazıhanemin zemin tahtalarına kadar sökmüşler. Evde her gün bir baskın bekliyorduk.

O sırada Almanya'daki öğrenimini yarıda bırakıp dönen kardeşi Hüsnü'nün yanında Vasıf ve Esat (Çınar) kardeşler de Mustafa Necati'ye katıldı. Artık Feneryolu'ndaki Halide Nusret'lerin köşkü gece gündüz büyük bir ateş ve heyecanla kurtuluş çareleri arayan gençlerle dolup taşıyordu. Halide Nusret'in yazdığına göre: "İstiklal Savaşı'nın ilk tohumlarının bir kısmı böylece bizim evde hazırlanıyordu ve şimdi anladığıma göre gençler Anadolu ile gizli temas kurmuşlardı. Sonunda hep birlikte Balıkesir'e gitmeye karar verildi".

Mustafa Necati ve İzmir'e Doğru

Mustafa Necati, Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesine çalıştı. Soma ve Bergama cephelerinde Bulgurcu Mehmet Efe ile birlikte düşmana karşı çete savaşlarına girişti. Halkı uyarmak için büyük bir çaba gösterdi. Bakınız onun bu alandaki çalışmalarını o sıralarda Alaşehir kaymakamı bulunan Bezmi Nusret nasıl değerlendiriyor³²:

"Merhum Mustafa Necati Bey de birkaç kere geldi. Bir defasında da tiyatro binasında ahaliye bir nutuk söyledi. Necati ile mektepte beraber bulunduğumuz için aramızda hususiyet ve samimiyet vardı. Fakat nutkunu zemin ve zamana hiç uygun görmedim. Ehlisahip muharebelerinden tutturarak bütün Avrupa'ya ve kendi tabiriyle küfür alemine harp ilan ediyordu".

³² Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, 198.

Necati'nin Milli Mücadele'ye en büyük katkılarından biri Balıkesir'de İzmir'e Doğru başlığını taşıyan bir gazetenin çıkarılmasına öncülük etmiş bulunmasıdır. Gazetenin altında *Hareket-i Milliye'nin Hadim ve Mürevvicidir* yazısı okunuyor, idarehanesinin de Kuva-yı Milliye karargahında olduğu belirtiliyordu. Ayrıca gazetenin sol üst köşesinde "Amal-ı milliyeyi müdafaa edecek yazıların kabul edileceğine" ilişkin bir not bulunuyordu. "Şimdilik haftada iki defa neşri" olunan gazetenin nüshası 100 para idi. Kâzım Özalp bu gazete ile ilgili olarak şunları yazmaktadır³³.

"Kuva-yı Milliye'nin gayesini bütün dünyaya ilan etmek ve meşru emelimizi bütün memlekete anlatmak düşüncesiyle Balıkesir'de bir gazete neşretmeyi faydalı gördük. Mustafa Necati Bey'in idaresi altında, Vasıf Bey ve kardeşi Esat Bey tarafından bu görüşe hizmet için Balıkesir'de "İzmir'e Doğru" gazetesi 16.11.1919 tarihinden itibaren çıkarılmaya başlandı.

Bu gazetenin o zaman bizlere çok faydası ve büyük hizmetleri oldu. Herşeyden evvel müdafaa hareketinin içinde çalışanlar bütün mevcudiyetleriyle hissettikleri vatani heyecanı etrafa yayıyorlardı. Ayrıca cephedeki çarpışmalar ve diğer hadiseler de muntazam yayınlanarak halkı vaziyetten günü gününe haberdar etmek imkanı oluyordu. Bu sebeple "İzmir'e Doğru"nun nüshaları herkes tarafından aranıyor ve heyecanla okunuyordu. Gazetenin İzmir'e sokulması Yunanlılar tarafından yasaklanmıştı. Bununla beraber İzmir'deki Türkler de gazeteyi arıyor ve bir nüshasına çok fazla bedel vererek temin ediyorlardı. Bu suretle gittikçe yayılan milli hareketten haber alıyor ve ileriye güvenle bakmak kuvvetini buluyorlardı".

Vasıf ve Esat kardeşlerle Mustafa Necati'nin binbir güçlüğüle çıkardığı İzmir'e Doğru, Anadolu'nun bağrından kopan ulusal direnişin sözcülüğünü yapıyor, bütün halkı yurdun kurtulması için mücadeleye çağırıyordu.

³³ Kâzım Özalp, *Milli Mücadele*, 71.

Milli Mücadele ve İstanbul

Mustafa Necati'nin İzmir'e Doğru gazetesinde çıkan başyazıları, Milli Mücadele'nin niteliğini, özünü ve felsefesini ortaya koyan zengin belgeler olarak görülmektedir. Bu yazılar incelendiği zaman Necati'nin Milli Mücadele'yi nasıl ulusal ve evrensel boyutlar içinde değerlendirdiği açıkça ortaya çıkar. Hatta diyebiliriz ki henüz bölgesel kurtuluş çarelerinin arandığı bir sırada bile Mustafa Necati'nin sadece İzmir'in değil bütün yurdun kurtarılmasından söz etmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu yazılar, onu Milli Mücadele'nin gerçek amacını kavradığını da kanıtlamaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın ruhu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün yorum ve değerlendirmeleriyle Mustafa Necati'nin çözümlenmeleri arasındaki benzerlik, paralellik onun sağduyusunun bir göstergesidir. Nitekim Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarihi esas alarak ülkenin durumu hakkında Nutuk'ta çizdiği tablonun bir benzerini de Mustafa Necati 11 Şubat 1920 tarihli İzmir'e Doğru Gazetesinde çizmektedir. Bilindiği gibi Atatürk burada İtilaf Devletlerinin mütareke hükümlerine aykırı olarak ülkenin her tarafını işgal ettiğini belirtmekte padişahın yalnız tahtını kurtarmaktan başka birşey düşünmediğini, Damat Ferit'in başında bulunduğu kabinenin acizliğini çarpıcı bir anlatımla gözler önüne sermektedir. Şimdi Mustafa Necati'nin söylediklerine göz atalım³⁴:

"Mütarekenin imzasıyla başlayan hayat için azimkar ve cüretkar siyasiler iş başında bulunmak icap eder iken maateessüf menfaat endişesiyle hareket eden bu gibi eşhasın ihtirasına tarihi bir millet, mukadderatını teslim mecbur olmuştu. Her tarafta mütareke ahkam-ı esasîyenin ihlal ve Türk hukukunun gasp edilmeye başlandığı halde hükümet teşebbüsat-ı siyasiyede bulunmaya cüret edemiyor, halife ve saltanat makamında yabancı eller hakimiyet teminine çalışıyordu... Düşman süngüsünü sinesiyle karşılamaya koşanlar önünde hükümet bir mümanaat kuvveti ihdas ve bu suretle memleketin içine düşmanın girmesine bilerek hizmet etmişti... Her taraftan memleket düşman kuvvetleriyle sarılırken hükümet bazı zevatı taktik ve tehcir cürmüyle alakadar addederek yüzlerce kardeşi tevkifhanelerde süründürüyor, garazkar bir adamın küçük bir isnadı üzerine memleket uğrunda senelerce huduttan hududa koşan kahraman kumandanlar için ihzar müzekkereleri tastirinden utanılmıyordu.

³⁴ "İflas Eden Siyaset", *İzmir'e Doğru*, 11 Şubat 1336, 28.

Riyakar ve desisekar bir siyaset takibinden utanmayan bu eşhasın takip ettikleri yegane gaye mevkilerini elden kaçırmamak ve her ne bahasına olursa olsun, zillete katlanarak muarızlarını mahvetmekti.."

Milli Mücadele'yi boğmak isteyen Damat Ferit Paşa hükümetlerinin tutumunu böylece ortaya koyan Mustafa Necati, İstanbul'daki işbirlikçi grubun milletin hayat ve namusunu kurtarmak için kullandığı silahı dahi elinden almaya çalıştığını söyleyerek şu önemli noktaya işaret etmektedir: "Ve isnad ettiği kuvvet propagandacılarıyla gazeteleriyle milletin hukukunu müdafaa etmeye, onların milletin gözünden düşürmek için en yeni vasıtalarla müracattan çekinmiyorlardı³⁵.

Necati, Milli Mücadele'yi yok etmek isteyen İstanbul'daki teslimiyetçi ve işbirlikçi çevreleri eleştirmekle kalmıyor, onların Anadolu'daki uzantılarının çabalarını da haklı olarak sefil emeller ve hainane teşebbüsler³⁶ olarak niteliyordu:

"İhtiras içinde çırpınan sefil ruhlardan doğan yeni melanetleri gördükçe müteessir olmamak elde değildi. Necati, bunlara karşı şöyle sesleniyordu:

"Nasıl düşünmeden, utanmadan milli hareketi boğmak elindeki silahı yok etmek istediniz?... Vücuda getirmek istediğiniz bu melanetler, milletin azim ve celadeti, gayret ve şecaati önünde mahvolurken, acaba melanet icadından vazgeçmek emeli kara vicdanınızda uyancak mı?

Gördünüz ve anladınız ki milli kuvvet, bir taraftan sizin vücuda getirdiğiniz hareketleri yıkar, milleti eşkiyadan tahlis ederken bir taraftan da, sizin hareket-ı sefilenizden cesaret alan düşmanın müthiş hücumlarına karşı göğüs vererek hemşirelerinin namusunu, annelerinin iffet ve ismetini şeref ve haysiyet-i milliyesini kurtardı...

Düşman alçakça saldırılarıyla Anadolu'nun el değmemiş ovalarını çiğnerken bu ulus, her türlü tehlike karşısında inancından ve vicdanından taşan bir güçle dur! demeseydi şimdiye kadar binlerce ölü

³⁵ İllas Eden Siyaset", Göst.yer.

³⁶ İznür'e Doğru, 10 Mart 1336, 40.

vererek onun "kudret-i hayatiyesini" kırmasaydı acaba Anadolu'nun her yeri Efsun askerlerinin zito sesleriyle dolmayacak mıydı? Bu gibi işbirlikçiler için önemli olan "sarı altınlar" ve bunların sağladığı âli ve debdebeli hayatlar idi. Bunun ötesinde isterse Anadolu Yunan, isterse memleket viran olsun, ne zararı var değil mi?

Anzavur ve hempalarının, Damat Ferit Paşa ve yaranının bu ulusu Yunan'a tutsak etmeye elbette hakları yoktu. Necati, artık hiç çekinmeden, sözü evirip çevirmeden Damat Ferit'in hıyanetini dile getirmektedir: "Ferit Paşa ve yârânı bu millet içinde bir lekedir ve bu milletin hayatını zehirleyen hain bir kuvvettir³⁷".

Milli Mücadelenin Kilidi: İzmir

Mustafa Necati'nin İzmir'e Doğru gazetesindeki yazılarında üzerinde durduğu ana konulardan biri şüphesiz İzmir'in gerçek sahiplerine verilmesiydi. Gazetenin başlığı da bunu anlatmakta ve İzmir'in kurtuluşunun Milli Mücadele'nin amaçlarının başında geldiğini göstermektedir. Necati'nin yazılarında Milli Mücadele ile İzmir bütünleşmiş, özdeşleşmiş durumdadır. Birini diğerinden ayırmaya olanak yoktur. Kaldı ki ulusal savaşın sona ermesi de İzmir'in kurtuluşuna bağlı gibi görülmektedir. Türkün yüzyıllarca uğrunda öldüğü Anadolu'suna Yunan ayağı basmış, düşman eli uzanmıştır. Türkler yıllarca güzel İzmir'de birlikte yaşadığı, savaşın en korkunç günlerinde bile rahatça para kazanmalarını sağladığı aziz dostlarımızın önünde ihtiyar babalarının, zavallı annelerinin öldürüleceğini göreceğini hiçbir zaman düşünmemişlerdi. Düşünülmeyen, tasavvur edilemeyen bu olaylar pek açık ve feci bir şekilde yaşandı ve yaşanmaktadır³⁸.

İzmir, yanlış ve haksız bir karar üzerine "Yunan vahşileri" tarafından işgal edilmiş fakat orada akıtılan Müslüman kanları Asya'da, Afrika'da yaşayan 350 milyonluk İslam kitlesinde fevranlar vücuda getirmiştir³⁹. İzmir'in işgal kararı haksızdır ve yanlıştır. Biz, dünya siyasetine egemen olan büyük Avrupa devletlerinin meşru hukukumuzu kabul edecekleri inancı içinde yaşarken İzmirimizin pek yeni bir tarzda Yunan vahşilerine teslimine kadar sonucu beklemiştik. Tarihsel bağlarla bağlı bulunduğumuz Avrupa devletlerinin "seciye-i milliye

³⁷ "Kuva-yı Milliye'nin Azameti Önünde", *İzmir'e Doğru*, 21 Nisan 1336, 55.

³⁸ "Sevgili Ülke", *İzmir'e Doğru*, 13 Kanunuevvel 1335, 9.

³⁹ "Asya'da Hakimiyet ve Hak Mücadeleleri", *İzmir'e Doğru*, 20 Kanunuevvel 1335, 11.

mizi bilmeleri hesabıyla haysiyet-i milliyemizi rencide edecek tecavüzlere sebebiyet vermeyeceklerini umut ediyorduk. Ancak İzmir'in haksız yere işgali ve orada dökülen Müslüman kanları bizi göreve çağırdı. İtilaf devletleri adına İzmir'i işgal eden Yunan kumandanı etrafındaki çapulcular, görev başında bulunan yüzlerce Türk subayını, bu arada Süleyman Fethi Bey'i "Zito" diye bağırmaya zorladı. Oysa "Barbar bir kavmin tealisi namına bir Türk kumandanının saadet istemesini Türk Tarihi kaydetmemiştir"⁴⁰.

Necati, bu haksızlık karşısında Türk'ün meşru hakkını savunmak için sonuna kadar savaşa çağını dile getiriyor ve bütün Anadolu'dan bir ses yükseldiğini ekliyordu: "Bugün Anadolu'dan gelen telgraflarda da şunu anlıyoruz. Bursa'da çıkan Gündüz refikimizin umumî davetinden bunu görüyoruz. Gündüz refikimiz diyor ki:

[Bursalılar silah başına, kabadayılar, delikanlılar, söz yüzünden katil olan bir kahpe yüzünden kardeş kanına giren mertlik davasında gezen yiğitler ne duruyorsunuz İzmir'e İzmir'e.] Bunlar Anadolu'nun feyizli ruhundan taşan ölümsüz hareketlerdir"⁴¹.

"Avrupa devletlerinin yalnız Venizelos ve yandaşlarının eylemlerini tecvüz ile bizim nokta-ı nazarımızın müdafaa edilmek imkanının temin edilmemesi hakikat namına bir cinayettir. Avrupa Efkar-ı medeniyesi İzmir'de dökülen İslam ve Türk kanını İzmir'de imha edilen İslam ve Türk servetini takdir etseler medeniyet namına yapılan bu cinayetlerden en fazla şikayetçi olacaklardır. Fakat sesimizi işittiremediğimiz ve istediğimiz gibi gerçekleri ortaya koyamadığımız içindir ki bugün Yunanlılar İzmir'de binlerce Müslümanın "hayatına namusuna tecavüz ediyor, ve İzmir'in servet ve ticaret-i umumiyesi bu yüzden rahnedar oluyordu"⁴². Bu nedenledir ki "Yunan İzmir'den çıkarılmadan ve lazım gelen tazminat ve tarziye ita edilmeden Türk için" silahını bırakmak söz konusu değildir.

Necati, Avrupa devlet adamlarını da suçlamakta ve onları "hâlâ bu serseri sergerdenin (Venizelos) her emrine" boyun eğdikleri, her eylemine seyirci kaldıkları için ağır biçimde eleştirmektedir. Değil eleştir-

40 "Mütareke ve Sulh", *İzmir'e Doğru*, 24 Kanunuevvel 1335, 12.

41 "Harb-i Umumi'den Sonra", *İzmir'e Doğru*, 27 Kanunuevvel 1335, 13.

42 "Milletlerin Hakk-ı Hayatı Karşısında Avrupa", *İzmir'e Doğru*, 3 Kanunusani 1336.

mek, onların bu tutumlarından ötürü şaşkınlığını dile getirmektedir. İzmir'in işgalinden beri devam eden vahşet ve cinayetler Avrupa tahkik komisyonunca kabul edildiği halde "Yunan barbarlarının İzmir'de yaptıkları mezalimin" önüne geçilememektedir.

Necati, bu 'vahşet ve mezalimin' Anadolu'da söndürülmesi olanaksız bir galeyana yol açtığını da vurgulamaktadır. Bu cinayetler sona ermedikçe bizim için huzur ve sükûn da söz konusu değildir:

"İzmir'de Yunan vahşeti, Anadolu'nun ta canevinde Ermeni vahşeti devamı ettikçe ve her gün Türk memleketi yabancı ayaklar altında kaldıkça Anadolu'daki galeyanı söndürecek bir kuvvet tasavvur edemiyoruz... Kim ne derse desin ve kim ne yaparsa yapsın İzmir'deki cinayetler hitama ermedikçe ve Anadolu'ya doğru ilerleyen istilaya nihayet verilmedikçe... payı ahlımızda yabancı kuvvet kaldıkça Türk için huzur ve sükun olamaz⁴³..."

İzmir'in Türk olduğu ve Türk kalacağı konferans tarafından onandığı halde ve İzmir'in her tarafı "Ben Türküm" diye feryat ettiği halde neden Yunan vahşilerinin' yaptıkları fenalık ve melanete **dur!** denilmiyor. Necati, İzmir'in bütün geçmişi, varlığı ve eserleriyle Türk olduğunu kanıtlıyor ve burasının bizden alınarak hain ellere teslim edilmek istenmesine bütün gücüyle karşı çıkıyordu⁴⁴:

"Ve diyoruz ki İzmir, bütün hayat-ı mazisi, bütün servet-i umumiyesi, camii, medresesi, mektebi, hastanesi, herşeyi itibariyle Türktür. Sine-i vasiinde geniş kavuklu dedeleri taşıyan mezariar İzmir'in tarihini cihana arz ederken, Türk minarelerinden yükselen tevhid sesleri, İzmir'in Müslüman ve Türk olduğunu ilan ederken, neden bizi İzmir'den ayırmak ve onu yabancı hain ellere teslim etmek istiyorsunuz?"

Anadolu'da barışın kurulması için İzmir'in öncelikle gerçek sahibine teslim edilmesi gerekir. "Aksi takdirde İzmir Türk oluncaya kadar Türk Milleti uğraşacak ve bu uğurda fedakarlığı cana minnet bilecektir⁴⁵". Necati, bu konuda son derece tutarlı bir yol izlemekte ve en küçük bir ödün vermemektedir. Yalnız İzmir'i değil, Misak-ı Milli'nin

43 "Harb-i Umumi'den Sonra", *İzmir'e Doğru*, 27 Kanunuevvel 1335, 13.

44 "Neticelenmeyen Sulh", *İzmir'e Doğru*, 12 Mart 1336, 41.

45 "Neticelenmeyen Sulh", *Göst.yer.*

çizdiği sınırlar içindeki yurdu kurtaran bu ruh ve inanç olmuştur, diyebiliriz. Necati, Türk İzmir Türk oluncaya Kadar Anadolu'da sükunet kurulamayacağını bu ruh ve inançla dile getiriyordu.

Mustafa Necati ve Misak-ı Milli

Mustafa Necati'nin İzmir'e Doğru gazetesinde çıkan yazıları bir bütün olarak incelendiği zaman burada Misak-ı Milli'nin⁴⁶ çizdiği sınırların açık ve seçik olarak savunulduğu görülür. Yazılarda baştan başa Türk'ün tarihi hak ve hukukunun elde edilmesi üzerinde önemle durulmaktadır. Daha 13 Aralık 1919 tarihinde yazdığı bir yazıda Necati, yalnızca İzmir'in kurtarılması gerektiğinden söz etmiyor, ülkenin bir bütün olarak kurtarılması gerektiği üzerinde duruyordu⁴⁷:

"Türk'ün hayatı leyamuttur. İzmir, Adana, Türkün her bulunduğu diyar bizimdir ve bizim olacaktır. Türkler diyarlarında, müebbet ülkelerinde bir Yunan, bir düşman göremeyinceye kadar mücadelelerine devam edeceklerdir".

Bu mücadelenin başarıya ulaşması için "yalnız imanlı kalplerimizde yaşayan ümidi öldürmemek ve milli vazifemize ateşin bir gayretle sarılmak lazımdır. Diyarımızda bir tek düşman, toprağımızda bir tek yabancı kalmayınca kadar silahımızı elimizden bırakmamak hususunda ettiğimiz ahd ü peymanda devam ettikçe istikbalin bir saadet getiremeyeceğine iman edelim"⁴⁸.

Necati, bu inancını tekrar tekrar dile getirmekte, hatta Avrupa diplomatlarının dahi bunu takdir ettiklerini ve hukuk-ı milliyemize uygun kararlar alacaklarını umduğunu da eklemektedir⁴⁹:

"Bir tek Yunan neferi İzmir'de kaldıkça, bir tek yabancı Türk diyarında buldukça sükunet ve asayişin takarrürü gayrikabil bulunduğunu pek âla takdir etmiş bulunan Avrupa diplomatlarının bu sefer müsaadekârâne ve hukuk-ı milliyemize mutabık kararlar vereceğini zannediyoruz".

⁴⁶ Misak-ı Milli için bk. Nejat Kaymaz, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Misak-ı Milli'ye Bağlılık Andı İçilmesi Konusu", *Tarih ve Toplum*, Sayı, 19-23 (1985).

⁴⁷ "Sevgili Ülke", *İzmir'e Doğru*, 13 Kanunuevvel 1335, 9.

⁴⁸ "Asya'da Hakimiyet ve Hak Mücadeleleri", *İzmir'e Doğru*, 20 Kanunuevvel 1335, 11.

⁴⁹ "Mütareke ve Sulh", *İzmir'e Doğru*, 24 Kanunuevvel 1335, 12.

Yine ona göre: "Milletimiz hayatının mazisini düşünerek ve cihanın bulunduğu siyasi vaziyeti takdir ederek mücahedesine ve arzularının vusulüne kadar devam edecek ve milli arzusuna mugayir bir kararı kabul etmeyecektir⁵⁰.

Wilson prensiplerine uygun olarak Arapların hukukunu (hukuk-ı sariha-ı milliye) tanımaya hazır olduğumuzu söyleyen Necati, bizim de milli hukukumuzun onanmasını istemekte ve bunun gerçekleşmesi için son çareye başvuracağımızı adeta haykırarak dile getirmektedir⁵¹.

"Şu halde tekrar ederek ilan ettiğimiz kainatın umumi hayatının intizam ile devamı arzu olunuyorsa bizim hayati olan hukukumuz ita edilmelidir. İzmir'de Yunan kaldıkça Adana ve civarında yabancı eller buldukça en mühim milli meselelerimizde hiç alakadar olmayan kuvvetlerin arzusu hakim olduğca biz de sevk-i tabii ile kurtuluş çarelerine müracaata mecburuz. Ölümle neticelenmesi muhakkak bile olsa haysiyet ve şeref uğrunda silahını çekmek namuslu bir insan için bir mecburiyet olduğu gibi ulviyet-i tarihiye ve medeniyet-i hakikiyesi ile tanınmış bir millet için de son çareye hayat pahasına bile olsa müracaat etmek bir vazifedir".

Bu satırların yazıldığı sıralarda son Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni oluşturmak üzere İstanbul'a giden temsilcilere böyle tarihsel bir anda milletin isteklerini iletmeyi görev biliyordu. "Milli hakimiyetimize" yönelen saldırılar karşısında, mebusların "müttehit ve müttefik" olacaklarına inandığını belirten Necati, "Milli emellerimizin husulü için" alınacak kararların uygulanacağına şüphe bulunmadığını da anımsatmaktadır. "Meşru haklarımız tasdik edilmediği takdirde" her taraftan baskı altına alınacak Türkiye için yaşamak olanağı yoktur. Dahası Necati, "milli kararlara bağlı azınlıklar bir hükümetin" ortaya çıkmasını savunmakta, milletin arzu ve kararlarının Avrupa'ya son defa olmak üzere umumi bir beyanname ile duyurulmasını istemektedir. Onun sözünü ettiği, salık verdiği bu beyanname, bilindiği gibi "Misak-ı Milli"den başka bir şey değildir. Milletvekillerine, ulusun isteğini şöyle iletmektedir⁵²:

50 "Mütareke ve Sulh", Göst. yer.

51 "Avrupa Son Kararını Vermelidir" *İzmir'e Doğru*, 4 Şubat 1336, 25.

52 "Mebuslarımızdan İstediklerimiz", *İzmir'e Doğru*, 8 Şubat 1336, 27.

"Vatanın halasını ve saadetin temin edileceğine iman eden milletin yegane emeli SİZİ MÜTTEHİD VE MÜTECANİS, CÜRETKAR VE FEDAKAR GÖRMEKTİR".

Mustafa Necati ve Yeni Siyaset

Milletvekillerine böyle seslenen Necati, İstanbul'un herşeye boyun eğen, her haksızlığı kabul eden, sineye çeken siyasetinin de iflas ettiğini ve artık Türk Milleti için yeni ve belirli bir siyasetin var olduğunu açıklamaktadır⁵³:

"Türk Milleti için muayyen bir siyaset muayyen bir hareket vardır. Türk Milleti, riyakar bir siyaset takip eden, her haksızlığı kabul eden kuvvetlerin esiri olamaz. Onların idaresine geçemez. Bu siyaset artık iflas etmiştir. Bundan sonra Türk için yalnız bir gaye vardır o da ölünceye kadar hak ve hakikat uğrunda çalışmaktır. Bunu bilmeyenler öğrenmelidirler ve şunu da hareket-i milliyemizin muarızları kat'i surette anlamalıdır ki hakikata yaklaşmadıkça ve hak uğrunda fedakarlık edenleri takdir etmedikçe muvaffakiyet temin edemezler".

Türk Ulusu elbette kendi varlığı için savaşıyor oysa Avrupa bunu anlamıyor, anlamak istemiyordu. Yunan vahşilerinin yaptıklarına karşı hiçbir haklı ses yükselmüyor, "icat ve iftira" edilen sözde Ermeni kitali için bütün insanlık ayağa kaldırılmaya çalışılıyordu⁵⁴:

"Bütün bunlar gösteriyor ki Avrupalılar bizim umumi kanaatımızı ve esas fikrimizi idrak etmiyorlar. Biz hiç kimsenin hiç bir milletin hakkına tecavüz etmek emelini beslemiyoruz... Biz yalnız hak ve hakikatın müdafaası, biz yalnız mevcudiyet-i milliyemizin muhafazası için çarpışıyoruz. Başka hiçbir emel, bir gaye ile silahımız çekilmemiştir. İzmir'den Yunanlıların çekildiği gün Türk silahı derhal susacaktır. Buna cihan emin olmalıdır⁵⁴.

Mustafa Necati ve Kuva-yı Milliye

Necati, en karanlık günlerde bile gelecekte umutludur. Bu umudun kaynağı şüphesiz Türk Ulusu'dur. Türk Ulusu, "her türlü felaketler, elemeler içinde olduğunu bildiği halde yarının kendisine saadetler

⁵³ "İflas Eden Siyaset", *İzmir'e Doğru*, 11 Şubat 1336, 28.

⁵⁴ "Milletin Vahdeti Karşısında", *İzmir'e Doğru*, 17 Mart 1336, 43.

getireceğine" inanmıştır. Bu inanç nedeniyledir ki "her türlü himayeden, vesaitten mahrum bulunduğu şu felaketler devrinde bora, fırtına içinde Yunan süngüsüne göğüs geriyor, yüzbine varan Yunan kuvveti, Türk kuvveti önünde her gün eriyor ve yakın bir günde Anadolu'nun azametli vakur ruhundan kopacak azim ve celadetin önünde büsbütün eriyecek ve cihan Türk İzmir için Anadolu'nun yaratacağı harikayı gördüğü zaman Türk'ün nasıl bir ulvi ruha malik olduğunu tekrar anlayacaktır⁵⁵."

Mustafa Necati, şimdi 'hiç hesaba katılmayan' Türk hükümet ve askerinin dünyanın yarınki hayatında önemli bir rol oynayacağına işaret etmektedir. "Yalnız imanlı kalplerimizde yaşayan ümidi öldürmemek ve milli vazifemize ateşin bir gayretle sarılmak lazımdır⁵⁶". Gelecekteki felaketler karşısında göstereceğimiz birlik, çaba ve umut düşünülenin üstünde yararlar sağlayacaktır. Nitekim altı ay önce etrafımızı saran karanlıklar kaybolmakta, 'meşru hukukumuzu savunma' konusundaki etkinlikler giderek artmaktadır.

İşte Mustafa Necati, bize bu umudu bahşedenin Kuva-yı Milliye olduğunu söylemekte ve onun çevresinde toplanmanın temel bir ödev (vazife-i esasiye) olduğunu ifade etmektedir⁵⁷. Gerçekten Kuva-yı Milliye ruhu ve ögesi, Necati'nin İzmir'e Doğru gazetesindeki yazılarının çatısını oluşturmaktadır. Necati'ye göre, İzmir'in işgali sırasında şehit edilen Miralay Fethi Bey'in son sözleri "Türkün hakkı uğrunda yapacağı fedakarlığı ihtar etmişti". Süleyman Fethi Bey, ulusal onur adına ölmeyi milletine göstermiş ve artık Türk Milleti haysiyeti uğrunda her türlü fedakarlığı ve hatta ölüme karar vermeyi bir milli ve dini vazife olarak kabul etmiştir. İşte ondan sonradır ki yoktan var edilen, her türlü alçakça saldırılara karşı alçakça direndi ve Türk İzmir için Anadolu'nun her tarafında başlayan galeyan asil bir kuvvet doğurdu... Kuva-yı Milliye köklendikçe... Afrika ve Asya'dan bizimle ilişkileri olan milletlerden meşru haklarımızın geri verilmesi yolunda temenniler yükseldi⁵⁸.

55 "Sevgili Ülke", *İzmir'e Doğru*, 13 Kanunuevvel 1335, 9.

56 "Asya'da Hakimiyet ve Hak Mücadeleleri", *İzmir'e Doğru*, 20 Kanunuevvel 1335, 11.

57 "Asya'da Hakimiyet ve Hak Mücadeleleri", *Göst. yer.*

58 "Mütareke ve Sulh", *İzmir'e Doğru*, 24 Kanunuevvel 1335, 12.

Mustafa Necati, Kuva-yı Milliye'ye karşı yürütülen iftira kampanyasına şiddetle karşı çıkmakta, hükümetten hemen bunun önüne geçilmesini istemekte ve dahası bunun ulusal bir görev olduğunu da hatırlatmaktadır⁵⁹. Mustafa Necati, Kuva-yı Milliye'yi Anadolu'nun bağrından çıkmış bir hareket olarak değerlendirmekte, "milletimizi Yunan eşkiyalarının taarruzlarından muhafaza eden" bir kuvvet olarak nitелеmektedir. Necati, Kuva-yı Milliye'nin, Anadolu evlatlarının tarihsel onurlarını savunmaya karar vermeleriyle ortaya çıktığını açıklamaktadır. İzmir'in işgaliyle başlayan "müessif facialar karşısında Türk için hayat ve namusunu kurtarmak yolunda silaha sarılmaktan başka çare kalmamıştı. Bu bakımdan bir felaket seli gibi Anadolu'ya akmaya çalışan Yunan vahşet ve zulmüne karşı mukavemet etmek hayati bir vazife, vatani bir borç olmuştur. İşte onun üzerinedir ki milletin kalbinden kopan bir aşkla Kuva-yı Milliye teşekkül ve Anadolu'nun mukadderatına hakim olmaya başladı.

Üç sancak halkı bir devletin resmi ordusu önünde her türlü yardım ve silahtan yoksun olduğu halde direnmiş ve Yunan ordularını birer birer ezmişti. Çünkü Türkler hayat ve namuslarını korumak, onurlarını savunmak için çarpışıyorlardı. Aynı zamanda Kuva-yı Milliye'nin egemenliği altında kalan her yerde bütün yabancı ve gayrimüslim unsurlar büyük bir refah ve mutluluk içinde yaşadıkları halde düşmanın işgal ettiği bölgelerde Müslümanların hukuk ve şerefleri çiğnenmiş, servetleri yağma edilmiş, her tarafta kan dökülmüştü.

Sözün kısası Kuva-yı Milliye, milletin namusunu kurtarmış, Yunan vahşetine karşı direnmiş iken İngiliz altınlarıyla ceplerini dolduranlar onu yok etmeye çalışmışlardır. Bunlar İngiliz baskısı altında, ulusun susacağına, mücadelenin sona ereceğini sanıyorlarsa aldanıyorlar. Anzavur'un firarıyla sonuçlanan hareketi; "milletin azim ve celadeti önünde hiçbir kuvvetin hayat hakkı olmadığını gösterdi. Ne kadar sefil kuvvetlere dayanırsa dayansınlar milletin azim ve kararı değişmeyecektir. "O da Türk İzmir içinde Yunan kaldıkça her Türk olan yerin üzerinde bayrağımızın sallanmasına müsaade edilmedikçe tamamı-i hukukumuz tasdik edilmedikçe Kuva-yı Milliye dağıtılmayacaktır". Kuva-yı Milliye, hukukumuzun tam olarak onandığını görme-

⁵⁹ "Mebuslarımızdan İstediklerimiz", *İzmir'e Doğru*, 8 Şubat 1336, 27.

dikçe silahını bırakmayacaktır. "Ve ona hiçbir kuvvet silahını bırak, Yunan'a esir ol diyemez..." Bu bakımdan Kuva-yı Milliye "hakların bütün azamet ve şanını cihana gösterecek ve cihan Anadolu'nun bu kuvveti önünde hayretlere düşecektir"⁶⁰.

Bu yazı 21 Nisan 1920 tarihini taşımaktadır. Henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmamıştır. Düzenli ordu daha kurulmamıştır. Bu bakımdan Milli Mücadele'nin ilk yıllarında ulusun düşman karşısındaki tek dayanağını Kuva-yı Milliye oluşturmuştur.

Milli Mücadelenin Evrensel Anlamı

Yukarıda, Necati'nin Milli Mücadele'yi evrensel boyutlar içinde ve dünya toplu durumu bağlamında ele alıp değerlendirdiğini belirtmiştik. Gerçekten Necati, büyük devletlerin ihtiras ve çıkarlarının dünya barışını nasıl tehlikeye attığına dikkati çekmekte ve insanlığın özlenen barışa kavuşamamasında bunların etkisini ortaya koymaktadır. Böylece "asırların bitmez tükenmez yeis ve elemi altında ezilen zavallı beşeriyetin son saadet ümidi de" yok olmaya mahkum olmuştur. Cihanın galibi milletler... İhtiraslarının esiri olmaktan kurtulamayarak cebir ve tahakküme başladılar... Ve milletlerin yaşama hakkına (hakk-ı beka) ve egemenliklerine saldırdılar. İşte içinde bulunduğumuz bugünkü keşmekeş te o "tahakküm ve cebirden" doğmuştur. "Bütün mağlup milletlerin kolu ve kanadı kırılmak, saltanat ve hakimiyetleri mahvedilmek istenildi". Fakat buna karşı tepkiler doğmakta da gecikmedi. "Hak fikri insanıyet emeli bir volkan gibi için için milletlerin ruhunu yakmaya ve ateşlemeye başladı". Necati, Afganistan'da, Hindistan'da, Türkistan'da başlayan başkaldırıları buna örnek olarak vermekte Anadolu'nun da "hakimiyetini, saltanatını" kurtarmak için silaha sarıldığına işaret etmektedir.

En uygar ülkelerin en namuslu diplomat ve askerleri verdikleri sözü, imzaladıkları mütarekeyi unutarak alabildiğine silahsız, kuvvetsiz bıraktıkları milletlere karşı saldırmaya geçtiler. Sonuç yine korkunç bir şekil aldığı içindir ki geleceğin yine kanlı olaylara sahne olmasından korkulmaktadır. "Menfaat endişesi, hakimiyet emeli, ihtiras ve kin sevdası, milli intikam ve sair adlar altında milletler birbirlerine saldırmakta ve kan her zaman olduğu gibi beşeriyet için bir daimi gıda olmaktadır"⁶¹.

⁶⁰ "Kuva-yı Milliye'nin Azameti Önünde". *İzmir'e Doğru*, 21 Nisan 1336, 55.

⁶¹ "Harb. Umumi. n. Sonra". *İzmir'e Doğru*, 27 Kanunuevvel 1335, 13.

Necati'ye göre İngiltere, bütün dünyada barışı yalnız başına kuramaz. Cemiyet-i Akvam projesi henüz onaylanmadı. Oysa bu, Avrupa'da barışın sağlanmasında önemli bir etken olabilir. Yeri bir savaş çıkarsa uygarlık mahvolacak, dünya Ortaçağ'daki durumuna dönecektir.

Bugün milletlerin en büyük emeli yaşamak ve egemenlik haklarını korumak ve bu uğurda her türlü felaket ve tehlikeyi göğüslemektir. "Şu halde bu asrın evlatları esaret altında kalmamak için mücadeleye tabii bir surette mecburdurlar⁶²". İşte bundan ötürüdür ki Suriye'de, Mısır'da, Hindistan'da, Afganistan'da, İran'da ve bütün Asya'da umumi bir kıyam ve hareketlerle milletlerin hakk-ı beka ve saltanatlarını istediklerini işitiyoruz... Avrupalılar bütün Asya ve Avusturalya'da hakimiyet ve saltanatlarını devam ettirmek ve bütün cihanı kendileri için müstemleke yapmak sevdasında bulundukça bu keşmekeşin devamı tabiidir". Onun için dünyanın selameti namına milletlerin hayat hakkı tasdik edilmeli ve özellikle Türklerin uğradıkları felaketlerden kurtulmaları için çaba harcanmalıdır. "Aksi taktirde haysiyet ve şeref, istiklal ve hakimiyet uğrunda her millet dişiyile tırnağıyla zulme, tahakküme karşı isyan edecektir. Bu isyan karşısında herhalde cihanda çok tahavvüller olacağı aşıkardır⁶³". Bütün bunlar gözönüne alınırsa dünyanın barışa kavuşması için yapılacak en önemli işin "milletlerin hayat hakkı ve saltanatlarını tasdik etmek" olduğu anlaşılır. Yoksa tarihi ve fedakar bir milletin hayat hakkı ihmal ile bir de bütün müşkülata Anadolu meselesini ilave etmek herhalde doğru bir hareket olamaz⁶⁴.

Türk için son söz, son karar, ölünceye kadar hayat ve namus uğrunda fedakarlık etmektir... Avrupa bunu düşünmelidir. Bugünkü dünya vaziyeti itibariyle de düşünmeye mecburdur...

Necati, dünya barışının sağlanamamasında İngiltere'nin olumsuz bir rol oynadığını özellikle belirtmektedir. Necati, İngiltere'nin tutumuna özellikle İstanbul'un işgalinden sonra yürekli bir başkaldırıyla karşı çıkmaktadır. "Cihana medeniyet dersi vererek bütün milletlerin hukukuna riayet etmek isteyen milletler nihayet cihanı idareleri altına alarak ezmek, öldürmek istiyorlar... İngiliz neferleri silahlarını uyuyan

⁶² "Milletlerin Hakk-ı Hayatı Karşısında Avrupa", *İzmir'e Doğru*, 3 Kanunusani 1336, 15.

⁶³ "Milletlerin Hakk-ı Hayatı Karşısında Avrupa", *Göst.Yer.*

⁶⁴ "Son Söz, Son Karar", *İzmir'e Doğru*, 14 Kanunusani 1336, 18.

Türk askerlerinin kalbine boşaltmaktan çekinmiyor. Ortada daima tahakküm etmek, ezmek, menfaati uğrunda bütün milletlerin hakkını çiğnemek isteyen bir İngiliz devleti var... Bu devlet Mısır'da milyonlarca Müslümanı sırf Mısır'a sahip olmak için, Mısır'ın hazinelerine, tabii servetine temellük edebilmek için öldürüyor. Milyonlarca Hindliyi kendi menfaati için mahvediyor ve cihan karşısında hâlâ medeniyet ve insanlığı kimseye vermiyor.

İngiltere, İstanbul'a yaptığı saldırıyı da salt kendi çıkarı için gerçekleştirdiği halde bunu dünya barışı için yaptığını iddia etmekten çekinmiyor. Mütarekeden beri sükunetini muhafaza eden Türk Ulusunun arasına 'tefrika' sokmak, birbirine düşürerek öldürmek istediğini, öldürmek için İngiliz altınlarını en gizli köylere kadar döken bu milletin karşısında İngiliz devleti adil ve insaniyetperver, Türk Milleti barbar ve vahşi oluyor.

Necati, uluslara tahakküm etmenin zamanının artık geçtiğini vurgulayarak İngiliz yönetimine şöyle sesleniyor⁶⁵:

"Fakat milletlerin mukadderatına tahakküm etmek zamanının artık uful ettiğini idrak etmek istemeyen İngiliz devletine bir Anadolu ruhuyla, bir Türk safiyet ve samimiyetiyle ihtar ediyoruz ki zulüm payidar olamaz. Cebir ve tazyik yaşayamaz. Türk Milleti haklı davasında muhakkak kazanacak ve er-geç mazlumlar için bir saadet ve refah devri gelecektir..."

İşte Necati'nin Türk bağımsızlık savaşının mazlum milletler için bir örnek oluşturacağını işaret eden sözleri. Buradaki son cümle, onun ileri görüşlülüğünün, yüksek sezgisinin, ince zekasının en büyük kanıtlarından biri olarak görünmektedir. Atatürk'ün aşağı yukarı aynı tarihlerde Milli Mücadele'nin bütün şarkın davası olduğunu, mazlum milletlerin kurtuluşu için bir yol olduğunu vurgulaması da gözden kaçmamaktadır.

Mustafa Necati, girişilen Milli Mücadele'nin artık Türk Ulusunun kendi adına ve özyurdu Anadolu'yu kurtarmak için yapıldığının bilincindedir. Sevgili Anadolu'nun yıkık köy ve viran evleri içinde binbir zorlukla yetişen genç evlatları, şimdiye kadar başkaları hesabına çalış-

⁶⁵ "Cihan Karşısında İngiltere", *İzmir'e Doğru*, 31 Mart 1336, 49.

miştir. Arnavutluk'u, Arabistan'ı mutlu etmek için varını yoğunu, hayatını vakfederek kendisini ihmal etmiştir. Anadolu Türkleri büyük savaşta imparatorluğun hukukunu korumak için yıllarca çalışmışlar fakat sonunda emellerine kavuşamayarak öz vatanlarının sınırları içine çikilmişlerdi. Türk, ulusal varlığını kurtarmak, düşmanlarının vatana uzattıkları ellerini kırmak için silaha sarıldı. Cihan önünde haklarının teslimini talep etti.

Anadolu bütün hücum ve felaketlere karşın şu son yıllarda büyük bir inkılâp 'feyizkâr' bir sabâhı hazırlıyor... Necatî'nin sözünü ettiği bu inkılâp, bütün Anadolu'yu birleştirmiş, bütün şehirleri birbirine bağlamış, ülkede ulusal bir bilincin doğmasına ortam hazırlamıştır. Necatî'nin "Anadolu İnkılâbı"⁶⁶ başlığını taşıyan bu önemli yazısı şöyle devam etmektedir:

"Erzurum'un bir ucundan İzmir'in kenarına kadar Anadolu bir elektrik bataryası gibi düğmeye merbuttur. Bu keşmekeş devrinde böyle müttehit bir kitle görülemez. Bu ittihat ve varlığı vücuda getiren bir millet tabii çok kuvvetlerle mücehhezdir. Avrupa hükümünü verirken bunu düşünmelidir. Türkün kanaat ve imanı, her türlü vaziyet karşısında da aynı iman ve kanaattir, bu değişmez ve değiştirilemez".

Anadolu, birlik ve bütünlüğünü İstanbul'un işgali karşısında göstermiştir. Şerefli bir hayat Anadolu'da uyanıyor... Bugün Anadolu'da her kuvvet bir saat gibi vazifesi başında çalışmakta, yalnız gençler memleketi müdafaa için hazırlanmaktadır... Anadolu baştan başa mühim bir teşkilatın idaresi altında yaşıyor. Trabzon'daki bir vakadan o gün bütün Anadolu haberdar olduğu gibi, en küçük bir köyde ağlayan annenin feryadını Anadolu işitiyor ve bugün Anadolu siyaseti zannedildiği gibi basit kafaların idaresi altında değildir.

İşte Anadolu tek emel, tek dil olarak bütün dünyadan hakkının tarihsel hukukunun geri verilmesini istemektedir. Başka bir gayesi, hiç bir milletin hukukuna taarruz fikri yoktur⁶⁷.

İzmir'e Doğru gazetesinin 18 Nisan 1336 (1920) tarihli sayısında *Meclis-i Milli ve Saruhan İntihabatı* başlıklı iki haber dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan birincisinde:

⁶⁶ *İzmir'e Doğru*, 24 Kanunusani 1336, 21.

⁶⁷ "Anadolu'nun Vahdeti", *İzmir'e Doğru*, 28 Mart 1336, 48.

"Bütün livalardan mebuslar gelmektedir. Meclis-i Milli'nin on gün zarfında inikad edeceği muhakkaktır". Deniliyordu. İkincisinde de şu satırları okuyoruz:

"Meclis'i Milli için Saruhan sancağında da intihabat neticelenmiştir. Miralay Avni, gazetemiz sermuharriri Mustafa Necati, dava vekili Ödemişli Refik Şevket, Akhisar Kadısı İsmail Hakkı, Alaşehir eşrafından Edhemzade Ömer Bey'ler intihap olunmuşlardır".

Artık Necati, yıllardan beri hakkını savunduğu halkının temsilcisi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. İsmet İnönü, Necati'nin böylece başlayan siyasal yaşamını şu çarpıcı sözlerle özetlemektedir:

"Bu başlangıç, halk idaresinin ve inkulâbının engin ufuklarına taze ve pürüzsüz canlı bir doğuş değil midir? İzmir Mebusu Necati Bey'i Birinci Büyük Millet Meclisi'nin kürsüsünde yaralı vatanseveri fedakarlık, yuva hasret feryatlarını öterken dinliyoruz. Sınırlerin mütemadiyen engin fikirlerin türlü tesirlerle karışık olduğu o günlerde Necati'yi bir gün şaşmayan sadakata doğru ve açık görüşle, daima büyük Gazi'nin izinde buluyoruz. Büyük zaferden sonra başlayan nazik ve şaşırtıcı devirde Necati Bey sulh, inkişaf ve inkulâp hayatının yorulmak, bıkmak istemeyen gayretlerine berrak özünü teslim etti⁶⁸".

Necati, Milli Mücadele'de önce Samsun, sonra Kastamonu⁶⁹ İstiklal Mahkemelerinde⁷⁰ görev aldı. Bu görevi sırasında Necati, halkın ruhuna nüfuz etmiş, onu daha yakından tanımıştı. Sonradan Hayat Mecmuası'nda yayınlanan anıları bunun canlı, tarihsel birer belgesi olarak önümüzde durmaktadır⁷¹. Karlı bir kış gününde yorganını üzerine değil de "Millet malıdır, nem kapmasın" diye cephanelerin üstüne örten soylu Anadolu kadınına şöyle tanıtır:

"Tarihte böyle basit bir çerçeve içine güç sığabilen emsalsiz fedakarlığın bir eşini meşhur ve vatanperver Kartaca kadınları bile yaratamadılar. Onlar saçlardan orduya halat örmüşlerdi, bunlar hayatlarından cephane veriyorlar".

⁶⁸ "Necati Beyin Mezarı Başında Başvekil İsmet Paşa H. Nutukları". *Hayat*, V/111 (1929), 9.

⁶⁹ Mustafa Eski, *Mustafa Necati Beyin Kastamonu'daki Çalışmaları*, Kastamonu, 1990.

⁷⁰ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri, II, 1920-27*, İzmir 1988, tür. yer.

⁷¹ Bu anıların günümüz diline uyarlanmış biçimi için bk. M. Rauf İnan, *Mustafa Necati. Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve Anıları*, Ankara 1980, 223-249.

Necati'yi Kastamonu'da İstiklal Mahkemesi Başkanı olarak tanımış bulunan ünlü tarihçimiz İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle tanıtıyor:

"...geldiği gün mahkemesini kuran Necati verdiği kararların isabetiyle az zamanda kendisini halka sevdirmişti. Ahali mahkeme heyetinden korkmuyor, onları ve onu riyasız ve candan seviyordu.

Bilhassa mahkemede bulunduğum (Mehmet Onbaşı) hakkında verdiği karar adedi yüzleri geçen dinleyicileri coşturmuş, heyecana getirmiş, halk bu genç reisi kucaklayıp elini öpmek için birbirini çığırıyordu⁷²."

İşte bütün bu yazı, düşünce, eylem ve duygularıyla Mustafa Necati'yi Milli Mücadele'ye ilk adım atanlardan biri olarak saygıyla anıyoruz.

⁷² Uzun çarşılıoğlu İ. Hakkı, "Aziz Necati", *Hayat*, V/111 (1929), 8.

E K L E R

"Mebuslarımızı Tanıyalım: Mustafa Necati,

İzmir livasının intihabatı bitti. Mebuslarımız taayyün etti. "Türk Sesi" mebuslarımızı hemşehrilerimize tanıtmak için bir anket yaptı. Genç ve kıymetli mebuslarımızın tercüme-i halini neşrediyoruz.

Necati Bey

İzmirlidir. Darendeli Hacı Hüseyin Paşa oğullarından Halit Bey'in mahdumlarıdır. (308, tarihinde İzmir'de tevellüd euniştir. Fahsil-i iptidaisi Burhanulmaaru mektebinde talisi İzmir idadisindedir.

İdadi mektebini bilikmal mekteb-i hukuka dahil olmuş 328'de hukuk fakültesini bitirmiştir. İzmir darülmuallimin ve darülmuallimatta muallimliklerde bulunmuştur.

Bir taraftan Şark hususi idadisini serbest mektep şeklinde açmış diğer taraftan vekaletle meşgul olmuştur. İzmir işgalinin üçüncü günü Balıkesir'e firar ederek (İzmir'e Doğru) gazetesi heyet-i tahririyesine iştirak etmiştir.

İstanbul'un işgali üzerine yapılan intihabatta Saruhanlılar bu genç milliyetperveri kendilerine mebus intihap etmişlerdir.

Samsun, Kastamonu mıntıkları İstiklal Mahkemesi riyasetlerinde bulunmuştur. Memleketin heyecanlı hatiplerinden biridir. Anadolu kendisini çok sever. Kastamonulular kendisine fahri hemşirelik vermişlerdir. İzmir'in kıymetli bir evladını mebus görmek fahraver bir zevktir.

(*Türk Sesi*, 27 Haziran 1339 (1923)).

Necati Beyefendi

Bugün İzmirimizin kıymetli bir çocuğu olan ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali gününden itibaren memleket için İzmirli gencine yakışan vekar ve hassasiyet ile mücadele-i milliyenin en ağır mahrumiyetlerine katlanarak hayat-ı siyasiyesini kuvvetli bir başlangıç ile muvaffakiyete isal eden Maarif Vekili Necati Beyefendi şehrimize geliyorlar.

Necati Bey?.. İtiraf etmek lazımdır ki herşeyden evvel kuvvetli bir şahsiyet olmakla beraber samimi ve açık kalpli bir İzmirlidir. (Necati); irtika ettiği yüksek mevkînin ihtişamıyla mağrur olmayan sade ve candan bir hemşeridir. Onun İzmir'e gelmesi, kendisini seven bütün İzmir'i sevindirmiştir. Mahalledeki ihtiyarlardan Necati'yi ta çocukluğundan beri tanıyıp takdir eden zevata kadar herkes bugün maarif Vekili olan Necati Beyefendi'yi bir lisan-ı tevkir ile yad eylemekten samimi bir zevk duymaktadır.

Ben yalnız muhterem arkadaşım Necati Beyefendi ile Yunan işgalinden sonra İzmir'den ilk kaçan ve mücadele-yi milliyeye müştereken karışan eski bir dost sıfatıyla değil, aynı zamanda İzmir'e derin bir aşk ve imanla adeta tapan sevgili hemşehrimize memleketin aziz karileri namına hoşamediyorum.

(Mahmut Reşat, *Memleket*, 13 Eylül 1927).

Bir Yıldönümü: Milli Eğitimimizin Kurucusu, Ateşli Millet Çocuğu Mustafa Necati

Türk İstiklal ruhunun, galeyana gelip, vatan toprakları üzerinde hür sesini işittirdiği kara günlerimizin izlerinde yürüyoruz. Kararmış bulutların, Türk yurdunu sardığı günler içinde vatanın inleyen sesine koşan kahraman evrenlerimizden, ateşten bir kalp halinde yanan Mustafa Necati'yi, hayatı ve şuurlu bir içle anıyoruz.

18 yıl önce 1 Ocak 1929'da büyük bir devrimin yanısıra (Tür Harf Devrimi'nin kıvılcımlarını yakarken) radyum gibi yanan bir varlık ebediyen sönmüştür. Bu asil varlık, İzmir'in ender yetiştirdiği mert ve tok tabiatlı, savaşçı, devrimci ve hamleci ruhlu Mustafa Necati idi. Mustafa Necati, 1894 yılında İzmir'de doğmuş, Ege'nin yetiştirdiği eşine pek az rastlanır evlatlarından birisidir. Babası Darende'nin ileri gelen eşrafından Halit Bey'dir. Tahsilinin ilk filizlerini İzmir İdadisinde alan Necati, ruhunu vatan sevgisi ve imanı ile beslemişti. Yüksek tahsilini İstanbul hukukunda yapan Necati, güzel İzmirimizin düşman işgaline uğradığı zamanlarda, kendi gibi kalbi millet aşkı ve düşüncesi ile yanan birkaç savaşçı arkadaşıyla memleket kurtuluşunu hazırlamak için düşmana karşı cephe kurmuştur.

Tam anlamıyla teşkilatçı ve Kuva-yı Milliyeci olan ve bu ruhu hazmeden Necati, bir taraftan kurduğu teşkilatı ile Anzavur ve Yunan kuvvetlerinin takibinde iş görürken, bir taraftan da kalbinin vatan sevgisi ile çarpan heyecanlarını, yakın arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte (İzmir'e Doğru) adıyla çıkardığı gazetesinde milletine kalemiyle de savaşma ruhunu aşıyordu.

Bu iki milliyetçi gençin Balıkesir'de çıkardıkları gazetelerinde, millet maneviyat ve bütünlüğünün en büyük örneklerine rastlarız. Kahraman Anadolu kadınının cepheden cepheye taşımakta olan arabasına yaklaştığı zaman onunla çok içli bir konuşması vardır ki bunu Asil Ruhlar adı ile yazdığı yazısında belirtmiştir. "Tarihte böyle basit bir çerçeve içinde güç sığabilen bu emsalsiz ve adsız fedakarlığın bir

ZEKİ ARIKAN

eşini meşhur vatansever Kartaca kadınları bile yaratamadılar. Onlar saçlarından orduya halat örmüşlerdi. Bunlar hayatlarından cephane veriyorlar.

Ey aziz ruhlu asil milletim!

Senin ulu azimli, ulu ruhlu şehitlerinden kemikleri üzerinde düşman tepinmeye bocalarken sana düşen vazifeyi beklenilmeyen bir feragat ve meclubiyetle yapıyorsun... Cesaretin anası saffettir ve sen melekler kadar safsın. Tanrı seni emellerine çabuk kavuştursun..." diyen Necati o günün hakiki veçhesini ne büyük bir duyuşla milletine aksettiriyordu!

Necati, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti kurulduğu zaman, bu genç ve zinde cumhuriyetin yine genç ve 26 yaşında Saruhan mebusu bulunuyordu. Büyük Atatürk'ün ölümüne kaseden suikastın neticesiz kaldığı günlerde Türk İstiklal Mahkemelerinde üye ve başkan olarak da yaratıcı adamın varlığını kaldırmak isteyenleri yargılamış bulunuyordu. Daha sonra, doğup büyüdüğü, vatanperverlik duygularını günbe gün onun rüzgarlarıyla bağrına bastığı çok sevdiği güzel İzmir'den mebus seçildi. Henüz 29 yaşında iken Mübadele ve İskan Vekili olmuştu. 1924'te Türk milletinin varlığı ile övüneceği Maarif Vekili oldu. Necati Maarif Vekili olduğu zaman akan bir nehir gibi artık yatağı bulmuştu.

Onun hamlecı ve devrimci ruhu Türk Milli eğitimine en modern veçhesini verdi ve kolay bilgi kazanma çığrını açtı. Milyonlarca Türk çocuğunun okul ve öğretmen yetiştirme prensibini yaratan ve bugünün milli eğitim sisteminin temellerini atan Necati, bugünkü idealist öğretmenlerin ruhuna ilk aşığı vuran adamdır.

O, Mustafa Kemal ve İnönü'yü en iyi anlayan, onların ruhunu en iyi benimseyip kendi ruh cevherinin potasında yoğurarak tatbık eden ölmez bir devrimci idi. O daima milletinin eğitim alanında ilerleme yollarını düşünürken başöğretmen Mustafa Kemal'in ve İnönü'nün emrinde çalışmayı en büyük bir bahtiyarlık addetti.

Bilimsizlik denen, milletin iç ve sinsi düşmanını ortadan kaldırmak, cumhuriyetin bekçileri olan gençliği yetiştirmek gibi en ağır bir ödevin yükünü sarsılmayan bir irade, alev alev yanan ruhunun eğitim seferberliği tohumlarını ilk defa atan Necati'yi bugün anarken, Türk gençliğinin kendine uygun olarak hamleci ve ateşin bir çapta yetiştiğini gördükçe "nette rahat uyuyacaktır.

Kahat uyu aziz Necati.

(Cihat Tuncay, *Anadolu*, 14 Mart 1944).

Not: Yukarıdaki yazıda İstiklal Mahkemeleri ile İzmir suikastının ardından kurulan mahkemeler birbirine karıştırılmıştır (Z.A.).